

ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

Овадюк О. В.

Національний технічний університет України "КПІ"

Стаття розглядає особливості науково-технічних текстів та їх перекладу, надає основну інформацію про їхні стилістичні, граматичні та лексичні особливості; виявляє і описує загальні лінгвістичні основи перекладу, визначає, які особливості мовних систем і функцій є основами процесу перекладу. У статті наведено класифікацію основних видів перекладацької діяльності. Досліджено особливості науково-технічних матеріалів, а також конкретної англійської термінології, необхідної для професійного перекладу. Проведено аналіз граматичних та лексичних особливостей науково-технічних текстів.

Ключові слова: переклад, структура, мова, лексичний, граматичний, особливості, термінологія, типи, аналіз, стиль.

Статья рассматривает особенности научно-технических текстов и их перевода, предоставляет основную информацию об их стилистических, грамматических и лексических особенностях. Выявляет и описывает общие лингвистические основы перевода, определяет, какие особенности языковых систем и функций являются основами процесса перевода. В статье приводится классификация основных видов переводческой деятельности. Исследуются особенности научно-технических материалов, а также конкретной английской терминологии, необходимой для профессионального перевода. Проводится анализ грамматических и лексических особенностей научно-технических текстов.

Ключевые слова: перевод, структура, язык, лексический, грамматический, особенности, терминология, анализ, стиль.

Article examines the characteristics of scientific texts and their translation, provides basic information about their stylistic, grammatical and lexical peculiarities. Identifies and describes common linguistic basis of translation, determines which features of language systems and functions are basic for the translation process. The article classifies main types of translation. It is also researches the features of scientific and technical materials as well as specific English terminology necessary for professional translation as well as analysis of grammatical and lexical features of scientific texts.

Key words: translation, structure, language, lexical, grammar, peculiarities, terminology, types, analysis, style.

Мета статті – розглянути особливості науково-технічних текстів та їх перекладу, надати основну інформацію про їхні стилістичні, граматичні та лексичні особливості; виявити і описати загальні лінгвістичні основи перекладу, визначити, які особливості мовних систем і функцій є основами процесу перекладу; класифікувати основні види перекладацької діяльності; дослідити особливості науково-технічних матеріалів, а також конкретної англійської термінології, необхідної для професійного перекладу; проаналізувати граматичні і лексичні особливості науково-технічних текстів.

У наш час існує необхідність окреслити науково-технічний переклад не тільки як особливий вид діяльності, але і як спеціальну теорію, яка вивчає цей вид діяльності, а також призначити науково-технічному перекладу статус незалежної прикладної науки. З лінгвістичного погляду особливості науково-технічного тексту поширюються на його стилістику, граматику і лексику. Основним завданням науково-технічного перекладу слід вважати ясне і чітке донесення інформації до читача. Це може бути досягнуто шляхом логічної інтерпретації фактичного матеріалу без видимої емоційності. Стиль науково-технічних матеріалів може бути ідентифікований як формально-логічний.

Науково-технічні тексти демонструють велику кількість граматичних особливостей. Найбільш типові лексичні особливості науково-технічних матеріалів – терміни і термінологічне насичення, а також наявність лексичних структур і акронімів. Особливе місце в таких матеріалах займають тексти, орієнтовані не тільки на одну динамічну мовну групу, а й на представників певних професійних груп з певними екстралінгвістичними знаннями.

Серед численних проблем, що досліджує сучасна лінгвістика, важливу роль відіграє вивчення лінгвістичного аспекту міжмовної діяльності, який називається переклад. Переклад є стародавньою діяльністю людини. Завдяки наявності груп людей – носіїв різних мов, що з'явилися в історії людства, люди, які володіли двома мовами, були важливі, оскільки вони допомагали підтримувати зв'язок між групами з різними мовами. Потім з'явилася писемність, а разом з усіма перекладачами терміново знадобилися письмові перекладачі. Вони перекладали різні тексти офіційного, релігійного і торговельного характеру. Від самого початку переклад відігравав важливу соціальну функцію, що давала людям різних етносів спілкуватися. Поширення письмових перекладів дало людям доступ до культурних досягнень інших народів, і це дало можливість для літературного та культурного обміну. Знання іноземних мов дозволяє читати книги в оригіналі [1, с. 562].

Переклад – це інтерпретація значення тексту однієї мови іншою мовою, створення еквівалентного тексту, який доносить те саме повідомлення. Переклад має враховувати ряд обмежень, у тому числі контекст, правила граматики двох мов, правила письма, ідіоми тощо. Традиційно переклад був людською діяльністю, хоча існували спроби комп'ютеризувати або іншим чином автоматизувати переклад автентичних текстів (машинний переклад) або використовувати комп'ютери як допоміжний засіб для перекладу (комп'ютерне забезпечення перекладу).

На питання “чи замінить перекладача перекладач-автомат?” – можна з повною підставою відповісти: “Не скоро. Не скоро перекладач-автомат замінить перекладача. Якщо взагалі замінить”. Поки що навіть найдосконаліший автомат перекладача замінити не може. Адже мова йде про творчість, а в тому, що переклад – заняття творче, думаю, нікого з читачів переконувати не треба.

Інша справа, що перекладач-автомат зможе справді допомогти в рутинній перекладацькій роботі. Його можна використовувати для перекладу списків, таблиць і тому подібних граматично не пов'язаних текстів, які перекладати треба, хоча й страшенно нецікаво [4, с. 56].

Можливо, найбільш поширена помилка перекладу – це вважати, що існують прості “слово в слово” відносини між будь-якими двома мовами, і тому переклад – простий та механічний процес. Навпаки, історичні відмінності між мовами часто диктують відмінності вираження. Таким чином, текст-ресурс і текст-переклад можуть значно відрізнитися розміром. Крім того, переклад завжди пов'язаний з невизначеністю, а також з потенціалом для випадкового “переплетіння” ідіом і норм однієї мови з іншою, виробляючи мовні гібриди, наприклад, “Franglais” (French-English), “Spanglish” (Spanish-English) та “Poglish” (Polish-English) [2, с. 31].

До технічних текстів (довідників, інструкцій тощо) також належать, зокрема, тексти, що містять велику кількість термінології, тобто слова або вирази, які використовуються (майже) тільки в межах певної галузі або описують поле діяльності цієї галузі дуже докладно. Переклад науково-дослідних робіт, рефератів, матеріалів конференцій та інших публікацій, спеціалізованих технічних словників, які використовуються дослідниками, з кожної дисципліни вимагає, щоб перекладач наукових текстів мав як технічний, так і лінгвістичний досвід.

Типи перекладів. Літературний переклад займається літературними текстами, тобто творами художньої літератури, основною функцією його є здійснення емоційного або естетичного впливу на читача. Його комунікативна цінність залежить насамперед від його художньої якості, та головним завданням перекладача є відтворення цієї якості в перекладі.

Інформаційний переклад займається нелітературними текстами, і його основною метою є передача певної кількості ідей та інформації читачеві. Однак, якщо є вихідний текст певного розміру, його переклад може вважатися літературним або інформативним тільки приблизно. Літературний текст може, по суті, включати деякі частини суто інформативного характеру. Навпаки, інформативний переклад може містити деякі елементи, спрямовані на досягнення естетичного ефекту. Усередині кожної групи може існувати подальша градація, що спричинює більш конкретні проблеми літературного та інформативного перекладів.

Переклад науково-технічних матеріалів, відіграє найбільш важливу роль у наш час революційно-технічного прогресу. Навряд чи сьогодні існує перекладач, якому не доводилося стикатися з певними технічними питаннями. Навіть “суто” літературний перекладач нерідко натрапляє на суто технічний матеріал у творах художньої прози і навіть у поезії. Поглиблене теоретичне вивчення особливостей технічного перекладу є актуальним завданням лінгвістики, тоді як підготовка технічних перекладачів є основною практичною проблемою.

У технічному перекладі основна мета полягає у виявленні ситуації, яка описана в оригінальному ресурсі. Переважання референтної функції є складним завданням для перекладача, який повинен мати блискуче знання технічних термінів і достатнє розуміння предмета, щоб бути в змозі дати адекватний опис ситуації, навіть якщо це не повністю досягнуто в оригіналі. Від технічного перекладача також очікують дотримання стилістичних вимог науково-технічних матеріалів, щоб зробити текст прийнятним для фахівця.

Лексичні та граматичні особливості технічних текстів. Будь-який науково-технічний текст, незалежно від його змісту і характеру, можна абсолютно точно перекласти з однієї мови іншою, навіть якщо у творі присутня така галузь знань, для якої в мові перекладу немає відповідної термінології. У таких випадках перекладач частіше вдається до інтерпретації, але стає необхідною термінологія, яка використовується у сфері виробництва або наукових колах, які займаються цими проблемами.

Для забезпечення адекватності перекладу перекладачу необхідно:

1. ґрунтовне знання предмета, який є темою оригінального тексту;
2. достатньо добрі знання мови перекладу, а відтак її лексичних і граматичних особливостей порівняно з рідною мовою;
3. знання основ “теорії перекладу”, а також сприймання технічних перекладів та вміння ними користуватися;
4. чітке уявлення про характер науково-технічного функціонального стилю, як у мові оригіналу, так і в рідній мові;
5. знайомство з прийнятими умовними знаками, абрєвіатурами (скороченнями), системами мір і ваг у мові оригіналу та в рідній мові. Добре володіння рідною мовою, а також відповідне використання термінології.

Аналіз термінології науково-технічного стилю. Метою науки як галузі людської діяльності є виявлення за допомогою дослідження внутрішньої сутності речей і явищ об’єктивної реальності і з’ясування законів, що регулюють їх, що дозволяє людині передбачати, контролювати і спрямовувати їх майбутній розвиток для підвищення матеріального і соціального життя людства. Стиль наукової прози, отже, характеризується головним чином розташуванням мовних засобів, які наведуть докази певної теорії. Основна функція наукової прози – доказ. Вибір мовних засобів тому повинен відповідати цій принципівій вимозі.

Жанр наукових праць загалом характерний для писемної форми мови (наукових статей, монографій, підручників), але він також може бути наявний у її усній формі (у науковій доповіді, лекції, дискусії на конференціях і т. ін.); в останньому випадку цей стиль має деякі особливості розмовної мови.

Мова науки визначається метою функціонального стилю наукової прози – довести гіпотезу, створити нові поняття, розкрити внутрішні закони існування, розвитку, відношень між різними явищами і т. ін. Використовувані мовні засоби тому, як правило, мають тенденцію бути об'єктивними, точними, позбавленими емоцій, будь-якої індивідуальності, з найбільш узагальненою формою вираження.

Перша і найпомітніша риса цього стилю – логічна послідовність висловлень з чітким зазначенням їх взаємозв'язку і взаємозалежності, тому в жодному іншому функціональному стилі немає такої розвиненої і різноманітної системи зв'язків, як у науковій прозі. Найчастіше вживані слова в науковому тексті – це функціональні слова, сполучники та прийменники [3, с. 105].

Загальна лексика, застосована в науковому тексті, має своє пряме значення, тобто слова, використані в науковому тексті, будуть, як правило, мати своє первинне логічне значення. Навряд чи тут буде знайдене хоч одне слово, яке використовується більш ніж в одному значенні. Не буде ніяких слів з контекстним значенням. Навіть можливість багатозначності буде уникнена.

Переклад – багатогранне явище, і деякі його аспекти можуть бути суб'єктами дослідження різних наук. У рамках перекладознавства вивчають переклад психологічної літератури, відгуків, етнографічних та інших видів статей, а також історія перекладу в тій чи іншій країні. Відповідно до предмета дослідження ми використовуємо знання про психологію перекладу, теорії мистецтва і художнього перекладу, етнографічну науку перекладу, історичну науку перекладу і таке інше. Головне місце в сучасному перекладі належить лінгвістичному перекладу, який вивчає переклад як лінгвістичне явище. Різні види перекладу доповнюють один одного і прагнуть до докладного опису діяльності перекладу.

Теорія перекладу висуває такі завдання:

1. визначити і описати загальні лінгвістичні основи перекладу, тобто показати, які особливості мовних систем і закономірності використання мови є основами процесу перекладу, зробити цей процес можливим і визначити його характер і межі;

2. описати переклад як предмет лінгвістичного дослідження, щоб показати його відмінність від інших видів мовного посередництва;

3. розробити основу класифікації видів перекладацької діяльності;

4. з'ясувати суть еквівалентності перекладання як основи комунікативної ідентичності оригінальних текстів і перекладів;

5. виробити загальні принципи та особливості побудови своєрідних і особливих теорій перекладу для різних комбінацій мов;

6. виробити загальні принципи наукового опису процесу перекладу як дій перекладача з перетворення вихідного тексту в перекладений текст;

7. дослідити вплив на процес перекладу прагматичних і соціолінгвістичних факторів;

8. встановити “норми перекладу” і виробити принципи нормування.

У результаті цих досліджень можна зробити висновок, що основною стилістичною особливістю науково-технічних текстів є точна і ясна інтерпретація матеріалу без будь-яких виразових елементів, які роблять мову більш емоційно насиченою. У науково-технічній літературі практично відсутні метафори, метонімічні транспозиції та інші стилістичні особливості, тоді як вони широко використовуються в літературних творах.

Хоча наукові тексти далекі від живої розмовної мови, вони містять ряд нейтральних фразеологізмів технічних аспектів. Основні вимоги до науково-технічного перекладу – дотримуватися точності (всі елементи наукового тексту повинні бути відображені в перекладі), стислість (усі пункти наукового тексту мають бути перекладені лаконічно), чіткість (стислість і лаконічність технічної мови не повинні вплинути на розуміння змісту), літературність (текст перекладу має відповідати загальним нормам літературної мови без використання синтаксичної структури вихідної мови).

У ході дослідження також може бути встановлено, що загальними рисами науково-технічних текстів є:

- 1) насичення специфічними термінами і термінологічними одиницями;
- 2) наявність відповідних граматичних конструкцій;
- 3) різниця у використанні аналогових стилістичних особливостей;
- 4) різна частота використання певних частин мови.

Усі терміни об'єднані в термінологічні системи, які виражають поняття техніки і науки. Труднощі, які виникають при перекладі термінів, пов'язані з недосконалістю існуючих термінологічних систем. Найбільш важливими серед них є явища термінологічних синонімів, омонімів і полісемічних одиниць. Усе це спричиняє необхідність застосування методу контекстного перекладу.

Переклад науково-технічних текстів має передавати точний зміст вихідного тексту. Деякі відхилення можуть допускатися у зв'язку з особливостями мови перекладу або стилістичними проблемами. Це дуже важливо для запобігання втрати значущої інформації, що міститься в оригінальному тексті.

Література

1. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский / Е. В. Бреус. – М: 2000. – С. 562.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода: Изд. 2-е / Л. С. Бархударов. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 31 с.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М. : Издательство “ЭТС”, 2002. – 105 с.
4. Miram G. Translation algorithms / G. Miram. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 56 с.